

6. Основи знань щодо надання послуг з організованого відпочинку в агрооселях (сільський зелений туризм) / В.П. Васильев, П.А. Горішевський, Т.П. Кальна-Дубінок.. – К.: 2013. – 60 с.
7. Організація та планування діяльності сільського туризму. Методичний посібник. Випуск 3./ За ред.. М. Осипової.. – Одеса.: Видавничий центр «Розвитку та правової підтримки села», 2009. – 56 с.
8. Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні. [Електронний ресурс].- Режим доступу www.greentour.com.ua.

Кудинова И.П., канд. наук, доцент кафедры аграрного консалтинга и сервиса, Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины

Предпринимательские принципы развития сельского зеленого туризма. В статье обобщены теоретические аспекты сельского зеленого туризма на принципах предпринимательства. Уточнено экономическую сущность сельского зеленого туризма и расширена классификация его форм. Рассмотрены особенности развития сельского зеленого туризма как формы предпринимательства. Проанализированы мотивы начала предпринимательской деятельности владельцами хозяйств в сфере сельского зеленого туризма. Обосновано системное влияние сельского зеленого туризма на диверсифицированное развитие аграрного сектора. Определена стратегическая цель развития сельского зеленого туризма. Раскрыто предпосылки и препятствия его становления в современных условиях.

Ключевые слова: предпринимательство, сельский зеленый туризм, сельское развитие, туристический бизнес.

Kudinova I.P., PhD in Economics, Department of Extension Service, National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

Enterprise principles of development of rural green tourism. The article considers the theoretical aspects of rural green tourism based on the entrepreneurship principles. The economic essence of rural green tourism is refined and the classification of its forms is expanded. The rural green tourism development is considered as a form of entrepreneurship. The conditions and obstacles of its formation in modern conditions are exposed. The motives of business start-up owners of farms in rural tourism are analyzed. The systemic impact of rural green tourism in the diversified development of the agricultural sector is substantiated. The strategic purpose of rural green tourism is defined. Opened The preconditions and obstacles of its formation in modern conditions is disclosed.

Keywords: entrepreneurship, rural green tourism, rural development, tourism bussines.

УДК 330.82(477-25)"185/192"(045)

Курбет О.П.,

аспірантка кафедри історії та теорії господарства Державного вищого навчального закладу
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»

Теорія цінності в працях представників Київської політекономічної школи

У статті автором здійснено аналіз теоретико-методологічних підходів Київської політекономічної школи до розробки теорії цінності. Розкрито еволюцію методології даної школи у контексті розвитку основних напрямів економічної думки другої половини ХІХ – початку ХХ ст., зокрема: відмова від суто економічного аналізу та залучення соціальних факторів до інтерпретації природи цінності, спроби здійснення органічного синтезу різних теорій цінності. Показано значення теоретичних напрацювань київських вчених – М. Х. Бунге, А. Я. Антоновича, Д. І. Піхна, Р. М. Орженецького, О. Д. Білімовича та Є. Є. Слуцького – для світової та вітчизняної економічної думки.

Ключові слова: історія української економічної думки, Київська політекономічна школа, методологія економічного дослідження, цінність, теорія цінності.

Постановка проблеми. Категорія цінності червоною ниткою проходить крізь праці економістів, вона є лакмусовим папірцем, який визначає їх приналежність до того чи

іншого наукового напряму або школи економічної думки. Дослідження теорії цінності відігравало провідну роль в еволюції методології та інструментарію економічного аналізу, у формуванні наукових шкіл і теоретичних систем. Зокрема проблема цінності посідала важливе місце в розробках представників різних шкіл маржиналізму. Вони підійшли до інтерпретації природи цінності з нових суб'єктивно-психологічних методологічних позицій, що отримало відгомін і в українській економічній думці, а саме в розробках представників Київської політекономічної школи.

Проблема формування цінності залишається актуальною і сьогодні. В даному контексті здобутки Київської політекономічної школи не втратили своєї значущості і дають плідний ґрунт для сучасних досліджень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних напрацювань представників Київської політекономічної школи актуалізувалося у 90-х роках ХХ ст. Але значного поширення набули наукові пошуки, направлені на аналіз теоретичних напрацювань окремих вчених: М. Х. Бунге, А. Я. Антоновича, Р. М. Орженецького та ін. Проте розвиваються і дослідження стосовно наукових шкіл та напрямів в українській економічній думці другої половини XIX – початку ХХ ст. Так, здобутки Київської політекономічної школи входять в підручники та навчальні посібники з історії економічної думки де автори в першу чергу здійснюють аналіз розробок, які стосувалися теорії цінності [6; 7]. Теорія цінності у науковому доробку даної школи знайшла своє відображення у таких дослідників як Л. П. Горкіна, Л. Я. Корнійчука, П. М. Леоненка, Ю. В. Ущаповського, Й. Цвайнерта, С. Н. Антонюка та інші. Сучасні вчені, такі як А. І. Ігнатюк та І. В. Мордас, обирають предметом свого дослідження аналіз теорії цінності окремих представників Київської політекономічної школи. Проте, не дивлячись на суттєві дослідження з питань методології Київської політекономічної школи, висвітлення її представниками проблеми цінності не втратило своєї актуальності. Сучасні методологічні підходи дозволяють нам розглядати Київську політекономічну школу як цілісну систему, що дає нам можливість по-новому поглянути на розробку теорії цінності її представниками.

Постановка завдання. У даному дослідженні автор поставив за мету здійснити аналіз теорії цінності, як важливої складової наукового доробку представників Київської політекономічної школи, та відобразити значення напрацювань з даної проблематики для розвитку економічної науки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження теоретико-методологічного інструментарію Київської політекономічної школи передбачає розгляд теорії цінності як ключового елементу в обґрунтуванні основних зasad економічної концепції її представників.

Засновник Київської політекономічної школи, М. Х. Бунге, у своїх працях поряд з визначенням предмета політичної економії великого значення надавав і визначенням категорії цінності. Вчений писав, що «Теорія цінності є одним з найскладніших розділів політичної економії, остаточний висновок зі складних явищ потреб, виробництва, обміну і споживання» [5, с. 395]. Теорію цінності М. Х. Бунге аналізував у працях «Гармонія господарських відносин» (1860) та «Джон Стюарт Мілль як економіст» (1868), та, зрештою, найбільш повно категорію цінності він висвітлює у праці «Основи політичної економії» (1870), присвятивши їй шостий розділ «Про обмін, цінність і ціну». На думку вченого, цінність пов'язана з трьома продуктивними силами – природою, працею і капіталом – і властива переважно продуктам праці. Теорію цінності вчений пов'язував із суперництвом, яке є відношенням між попитом і пропозицією, а виникнення цінності – з потребою, що в ній відчувається, перешкодами, що зустрічаються на шляху до задоволення потреби та із сумою жертв, необхідних для задоволення даної потреби, але аж ніяк не з працею, адже «Результат, один лише результат, має цінність» [4, с. 50]. Так, виріб може не мати цінності, навіть, зважаючи на великі затрати праці здійснені для його виробництва, якщо у ньому (виробі) не має потреби. І, навпаки, цінність виробу може бути високою, хоч на нього було здійснено мало витрат, наприклад, склянка води у безводному стечу.

М. Х. Бунге поділяє думку класиків про здатність праці служити мірилом цінності, однак він заперечує можливості практичного застосування цієї концепції. Не будучи прихильником трудової теорії вартості, він все ж вважав її важливою цеглиною у будові політичної економії.

Еволюція поглядів вченого свідчить про те, що у питанні теорії цінності він наблизявся до її розуміння представниками маржинального напряму в економічній думці,

представленого К. Менгером, Л. Вальрасом, У. Джевонсом.

Найбільш віддано проблемами формування цінності у Київській політекономічній школі займався учень М. Х. Бунге А. Я. Антонович, вона була головним предметом його наукових інтересів. Вчений вважав, що «Питання про цінність – основне питання в політичній економії, від того чи іншого його розв'язання залежить розв'язання майже всієї решти питань цієї науки» [2, с. 1]. У праці «Курс політичної економії» (1886) А. Я. Антонович здійснив критику існуючих теорій та запропонував власну. Недолік існуючих теорій він вбачав у тому, що в них «витрати виробництва зводяться виключно до праці людини і таким чином ігноруються інші фактори виробництва» [1, с. 359], в той час, коли мають враховуватись також сили природи та капітал. Це можна кваліфікувати як прихильність вченого до теорії «трьох факторів» Ж.-Б. Сея.

Вчений поділяв цінність на природну і ринкову, поклавши в основу такого поділу критерій відповідності суспільно-необхідним витратам виробництва. На думку А. Я Антоновича, природною є така цінність, величина якої співпадає із суспільно-необхідними витратами виробництва, а ринковою – коли цінність яка знаходитьться під впливом великої кількості різноманітних випадкових обставин, в яких діють виробники і споживачі продукції – це обумовлює її відхилення від природної цінності, до якої вона постійно тяжіє, адже конкурентна боротьба вирівнює умови виробництва [1, с. 377].

Послідовником поглядів М. Х. Бунге був його учень Д. І. Піхно. Його зацікавлення теорією цінності почалося з роботи над докторською дисертацією, де він досліджував питання ціноутворення у галузі залізничного транспорту [12]. Проте найбільшого значення у питанні теорії цінності має його праця «Основи політичної економії» (1890), де вчений ключового значення надає потребам людини. Він вказує на складність вчення про цінність, пояснюючи це його тісним зв'язком з усіма господарськими процесами.

Вчений розглядав три форми ціноутворення. Так, ціна може встановлюватися у відповідності до: індивідуальної оцінки, закону чи звичаю, а також може бути ринковою. Остання, що формується під впливом конкуренції чи монополії, на його думку, є найбільш стійкою у порівнянні з іншими.

Д. І. Піхно вважав, що витрати виробництва є центром, навколо якого коливаються ринкові ціни, проте «необхідно завжди пам'ятати, що ця ціна виробництва зовсім не точна, гранична лінія. Скоріше витрати виробництва і відповідну до них ціну виробництва можна прирівняти до широкої смужки, по якій може рухатись справжня ціна, що не є збитковою для підприємця» [13, с. 151].

Варто зауважити, що вчений значну увагу приділяв морально-культурним зasadам господарювання та психологічним аспектам визначення цінності. І, не дивлячись на те, що він оцінював математичний метод як безсилий для пояснення законів складних явищ, що розвиваються під впливом багатьох взаємодіючих факторів, однак прозора і чітка взаємозалежність між економічними категоріями відображена у його працях закладає основи впровадження математичних методів і моделювання як в економічній теорії загалом, так і в дослідженні теорії цінності.

Пізній етап розвитку Київської політекономічної школи пов'язаний з науковою діяльністю українського вченого Р. М. Орженецького, який відіграв значну роль у поширенні ідей граничної корисності в українській економічній думці. У магістерській дисертації «Вчення про цінність у класиків і каноністів: Політико-економічний наріс» (1887; надрукована у 1896) вчений розкриває загальні методологічні принципи суб'єктивно-психологічного напряму в економічній науці. Вчений наголошує на тому, що «завдання правильної і всебічної теорії цінності» має полягати в тому, щоб «виходячи з цілком правильних і в сучасний період менш визнаних положень теорії граничної корисності, дати внутрішнє пояснення, показати основу всіх тих зовнішніх емпіричних співвідношень та законів обміну, які розроблені й відкриті іншими теоріями» [10, с. 121]. Одне з досягнень вченого полягає у виокремленні основних законів загальної теорії цінності: 1) закону пониження; 2) закону підвищення; 3) закону співвідношення цінностей [11, с. 383-387]. В основі дії усіх трьох законів є суб'єктивна оцінка блага індивідом, що дає нам підстави розглядати сформовану вченим теорію як теорію суб'єктивної цінності блага.

У процесі еволюції наукових поглядів Р. М. Орженецький намагався розширити і поглибити соціальне обґрунтування цінності. Так у праці «До питання про природу психологічних явищ і методів їх вивчення» (1914) він виділяв такі об'єктивні чинники від яких

залежить оцінка благ та економічна поведінка людей як: історичний характер формування потреб, їх залежність від обмеженості ресурсів та стан розвитку технологій і рівень життя у суспільстві [9]. З цього приводу сучасний американський економіст-історик українського походження І.-С. Коропецький зауважував на повний перехід Р. М. Орженецького «від психологічного суб'єктивізму до суспільно детермінованого підходу у вивчені суспільних явищ» [8, с. 65].

Учень Д. І. Піхна О. Д. Білімович розвивав ідеї австрійської школи граничної корисності. Вченій виокремив об'єктивну та суб'єктивну цінність, вказавши, при цьому, на психологічну природу останньої. Суб'єктивну цінність вченій поділив на основну (якщо ми розглядаємо предмет як мету) та похідну (якщо – як засіб для отримання інших цінностей). На думку вченого, суб'єктивна цінність кожної взятої окремо одиниці блага дорівнює його граничній корисності.

О. Д. Білімович наголошував на неможливості вимірювання суб'єктивної цінності та інтенсивності потреб, тому створив теорію розцінки господарських благ, спираючись на відносну шкалу інтенсивності потреб. Теорія цінності і ціни, викладена О. Д. Білімовичем, стала підґрунтям для аналізу проблеми розподілу, де він намагався поєднати власний варіант теорії граничної корисності з теорією продуктивності факторів виробництва.

Завершувач Київської політекономічної школи Є. Є. Слуцький свої наукові пошуки стосовно теорії цінності розпочав ще у студентській роботі «Теорія граничної корисності» (1910), яка була відзначена університетською золотою медаллю. Основну увагу вченій зосередив на синтезі різних підходів до теорії граничної корисності, тут він намагається надати цілісності теорії граничної корисності. У даній праці вченій поєднав психологічний і математичний напрямок, використовуючи праці І. Фішера та В. Парето. Вченій ставив перед собою завдання доведення необхідності застосування математичних методів в економічних дослідженнях. Так, вченій вдало застосував математичний метод при дослідженні зміни попиту в залежності від зміни величини бюджету і цін.

В одній з відомих праць Є. Є. Слуцького «До теорії збалансованого бюджету споживача» (1915), базуючись на методології концепції граничної корисності, економіці було запропоновано аналітично-математичний інструмент дослідження. Вченій, наголошуючи на необхідності взаємозв'язку економічного і психологічного пояснення корисності, збагатив теорію корисності новими принциповими доповненнями. Є. Є. Слуцький одним з перших спробував розробити цілісну теорію граничної корисності, поєднуючи в своїх розробках сучасні йому досягнення психології, теорії діяльності, активно застосовуючи математичний апарат. Він був першим українським вченим, який досягнув найбільших успіхів у застосуванні математики в економіці і у дослідженні теорії граничної корисності.

Як бачимо, представники Київської політекономічної школи особливу увагу приділяли проблемі цінності, присвятивши їй окремі грунтовні праці. А. Я. Антонович звертав увагу на необхідність «встановлення правильної теорії цінності» в період формування ринкового господарства «коли під впливом великих реформ ... починає зароджуватися у нас самостійна політико-економічна література» [2, с. 5]. Д. І. Піхно ж зауважив факт існування багатьох теорій цінності, які віддають перевагу тій чи іншій стороні предмету, проте зазначив, що ще немає теорії, яка б об'єднала ці погляди і примирила їх. О. Д. Білімович у свою чергу писав: «Думка про зв'язок цінності речей з їх корисністю, що знову відродилася в теорії граничної корисності, – з одного боку; помічений факт залежності цінності від умов виробництва – з іншого; нарешті, стара теорія попиту і пропозиції, що намагається поєднати різні фактори цінності, – з третього боку. Все це долі істини, які взаємно доповнюють одна одну і знайдені окремими напрямками, що борються» [3, с. V]. Далі вченій говорить про намагання новітніх теорій цінності об'єднати елементи висунуті окремими вченими та побудувати із розрізнених частин цілісний органічно пов'язаний механізм розцінки.

Представники Київської політекономічної школи простежували спадкоємність економічної думки, і, говорячи про необхідність органічного синтезу різних теорій цінності, визначили потребу у тісному співробітництві різних шкіл та напрямів. Цим вони, по суті, задали вектор розвитку власної школи у напрямку вироблення примирюальної теорії цінності, яка полягає у поєднанні елементів трудової теорії вартості та теорії граничної корисності.

І, дійсно, у 1890 році таке «примирення» було здійснено незалежно один від одного англійським економістом А. Маршаллом і вітчизняним вченим М. І. Туган-Барановським, якого Й. А. Шумпетер назвав «найбільш видатним російським економістом того періоду» [14,

с. 1481]. Однак О. Д. Білімович, даючи оцінку сучасному для нього стану розробки проблеми теорії цінності, зазначав, що: «Робота примирювальних теорій, однак, ще далеко не закінчена. Багато що залишається спірним і недостатньо виясненим, інше поки зовсім не привернуло до себе уваги дослідників» [3, с. V].

Висновки з даного дослідження. У період останньої третини XIX – початку ХХ ст. українська економічна думка, головно за участі Київської політекономічної школи, змінила характер із назdogаняючої провідні течії економічної думки Заходу на синхронізовану з ними. Київська політекономічна школа відповіла на виклики часу, що пов’язано з методологічними пошуками її представників, які не стояли на місці, адже у їхніх поглядах стосовно теорії цінності простежується еволюція, що відображає правильність їхнього шляху. Так, від суб’єктивно-психологічних поглядів на теорію цінності вони перейшли до усвідомлення необхідності залучення також і соціальних факторів. Відмітною рисою школи, яку дослідники виокремлюють як її головну об’єднуючу ознаку, стало заперечення трудової теорії вартості. Київська політекономічна школа почала займатися розробкою концепції, яку завершив М. І. Туган-Барановський. Даня концепція, що увійшла в історію економічної науки під назвою «синтетична теорія цінності», започаткувала неокласичний напрям економічної думки.

Варто зауважити, що Київська політекономічна школа відома не тільки розробками в галузі теорії цінності. Її представники активно займалися питаннями методології економічної науки, досліджували проблеми державного регулювання економіки, приділяючи значну увагу питанням доцільності такого регулювання та пошукам його оптимальних меж та ін. Проте, саме напрацювання, що стосувалися теорії цінності, вивели Київську політекономічну школу, а заразом і українську економічну думку, на рівень світових здобутків у галузі економічного аналізу.

Література:

1. Антонович А. Я. Курс политической экономии: Лекции читанные в Ун-те Св. Владимира проф. А. Я. Антоновичем / А. Я. Антонович. — Киев, 1886. — VI + 654 с.
2. Антонович А. Я. Теория ценности. Критико-экономическое исследование / А. Я. Антонович. — Варшава, 1877. — 198 + 2 с.
3. Билимович А. Д. К вопросу о расценке хозяйственных благ / А. Д. Билимович. — К., 1914. — X + 4 + 344 с.
4. Бунге Н. Х. Основания политической экономии / Н. Х. Бунге. — К., 1870. — 136 с.
5. Бунге Н. Х. Очерки политico-экономической литературы / Н. Х. Бунге. — СПб., 1895. — 465 с.
6. Злупко С. М. Київська школа в політичній економії / С. М. Злупко // Історія економічної теорії: Підручник. — 2-ге вид, випр. і доп. — К.: Знання, 2005. — С. 373-391.
7. Корнійчук Л. Я. Київська психологічна школа в політичній економії / Л. Я. Корнійчук // Історія економічної думки України: Навч. посібник. — К.: КНЕУ, 2004. — С. 180-221.
8. Коропецький І.-С. Українські економісти XIX століття та західна наука / І.-С. Коропецький — К.: Либідь, 1993. — 192 с.
9. Орженецкий Р. М. К вопросу о природе хозяйственных явлений и методе их изучения / Р. М. Орженецкий // Юридический вестник. Издание Московского Юридического Общества. — М.: Тип. Г. Лисснера и Д. Собко, 1914. — Кн. V(I) — С. 196-209.
10. Орженецкий Р. М. Учение о ценности у классиков и канонистов: Политико-экономический очерк / Р. М. Орженецкий. — Одесса, 1896. — 256 с.
11. Орженецкий Р. М. Основні закони цінності і їх практичне значення / Р. М. Орженецкий // Українська економічна думка: Хрестоматія / Упоряд. С. М. Злупко. — К.: Знання, 2007. — С. 379-389.
12. Пихно Д. И. Железнодорожные тарифы: Опыт исследования цены железнодорожной перевозки / Д. И. Пихно. — Киев, 1888. — 222 с.
13. Пихно Д. И. Основания политической экономии. Вып. первый / Д. И. Пихно — К., 1890. — IV + 168 с.
14. Шумпетер Й. А. История экономического анализа. В 3 т. — Т. 3 / Пер. с англ. под ред. В.С. Автономова. — С.-Петербург: Экон. шк., 2001. — X + 676 с. [С. 991-1666].

Курбет А.П., аспирантка кафедри истории и теории хозяйства «Киевского национального экономического университета имени Вадима Гетьмана»

Теория ценности в трудах представителей Киевской политэкономической школы. В статье автором осуществлен анализ теоретико-методологических подходов Киевской политэкономической школы к разработке теории ценности. Раскрыта эволюция методологии данной школы в контексте развития основных направлений экономической мысли второй половины XIX – начала

XX в., в частности: отказ от чисто экономического анализа и привлечения социальных факторов к интерпретации природы ценности, попытки осуществления органического синтеза различных теорий ценности. Показано значение теоретических наработок киевских ученых – Н. Х. Бунге, А. Я. Антоновича, Д. И. Пихна, Р. М. Орженецкого, А. Д. Билимовича и Е. Е. Слуцкого – для мировой и украинской экономической мысли.

Ключевые слова: история украинской экономической мысли, Киевская политэкономическая школа, методология экономического исследования, ценность, теория ценности.

Kurbet O.P., Post-graduate student, Department of History and Theory of the Economy of the SHEE "Kiev National Economic University named after Vadim Hetman"

The theory of value in works of representatives of Kyiv school of political economy. In the article the author analyzes theoretical and methodological approaches of Kiev school of political economy to the theory of value. It is disclosed the evolution of the methodology of this school in the context of the main directions of economic thought in the second half of the XIX – early XX century, including the rejection of a purely economic analysis and involvement of social factors to the interpretation of nature of value. The attempt to organic synthesis of different theories of value is made. It is shown the importance of theoretical achievements of Kyiv scientists – N. Bunge, A. Antonovych, D. Pihno, R. Orzhentskij, A. Bilimovich and E. Slutsky – for global and Ukrainian economic thought.

Key words: Ukrainian history of economic thought, Kyiv school of political economy, economic research methodology, value, theory of value.

УДК 378-048.35(477)(045)

Куценко В.І.,

докт. екон. наук, професор, Заслужений діяч науки і техніки України
Головний науковий співробітник, Державна установа «Інститут економіки природокористування та
сталого розвитку НАН України»

Траєкторія модернізації вищої освіти в контексті формування людського капіталу

У статті розкривається сутність модернізації вищої освіти в Україні, її роль у формуванні людського капіталу, у створенні умов для підвищення освітнього рівня населення. Висвітлюються проблеми розвитку вищої освіти, невідповідність освіти та кваліфікації працівників їх фактичному заняттю. Обґрутується траєкторія подальшого розвитку освітньої сфери в умовах її комп’ютеризації, активного використання інформаційно-комунікаційних технологій, формування педагогічної рефлексії, а також урахування потреб економіки, науки, культури.

Ключові слова: вища освіта, людський капітал, стабільний розвиток, траєкторія, інформаційні технології, модернізація.

«Все зло – в невігластві»

Сократ

«Якщо ви вважаєте, що освіта занадто дорога, то спробуйте підрахувати, скільки коштує невігластво»

Дерек Бок, президент Гарвардського університету

Актуальність дослідження. В нинішніх умовах науково-технічного прогресу, переходу до суспільства та економіки знань зростає роль людського капіталу. Зазначене зумовлено також й іншими чинниками, серед яких: усвідомлення важливості глобальних проблем сучасності; зростання різноманіття суспільних устроїв, зокрема активний розвиток постіндустріального суспільства; визнання об'єктивної необхідності багатогранності та гнучкості мислення й сприйняття світу; посилення ролі освіти як джерела ідей для розв'язання державних проблем тощо. Успішна реалізація останнього залежить від наявності